

Werkplaats 14

Overheidsparticipatie

koninklijke
nederlandsche
heidemaatschappij

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

LANDELIJKE
VERENIGING
VOOR
KLEINE
KEREN

***Minister Spies:
'De burger is agendabepalend'***

***Burgers eisen participerende overheid
Veranderende samenwerking tussen burger en overheid***

4 *Het waarom en hoe van overheidsparticipatie*

KNHM en de twee partners bij deze uitgave leggen hun visie bloot, gebaseerd op jarenlange ervaring in het werkveld.

8 *Burgers aan het stuur*

Zelf plannen bedenken en realiseren voor de wijk. Of als dorp een eigen fonds oprichten. Wat komt daar bij kijken? Ook op bladzijde 18, 26 en 30.

10 *'We kunnen faciliteren en belemmeringen wegnemen'*

Minister Spies van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over hoe lokale en bovenlokale overheden kunnen inspelen op burgerinitiatieven.

20 *'Van verzorgingsstaat naar participatiemaatschappij'*

Vier visionairs vertellen hoe zij denken dat de toekomst van overheidsparticipatie er uit gaat zien.

32 *Do's en don'ts uit Engeland*

Wat is er van de Big Society van premier David Cameron terechtgekomen? En wat kunnen wij daar van leren?

Verder in dit nummer:

- 13 Korte berichten
- 14 Beringe: een dorp dat het heft in eigen hand neemt
- 22 Wat betekent overheidsparticipatie voor de gemeentelijke organisatie?
- 25 Korte berichten
- 28 Tien tips voor belangenorganisaties
- 35 KNHM en interessante websites

Colofon

De Werkplaats voor de leefomgeving is een uitgave van Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij.

koninklijke
nederlandsche
heidemaatschappij

impuls
aan de
leefomgeving

www.knhm.nl
info@knhm.nl

Redactieadres:

KNHM, Postbus 33,
6800 LE Arnhem

Redactie: Erik Arkesteijn, Astrid de Beijer,
Anton Vlaanderen, Peter van Heek, Jornt van Zuylen

Coördinatie en eindredactie: Sandra Kraan

Taalcorrectie: Lilian Rippe

Ontwerp: DiepArnhem

Vormgeving: Ineke Oerlemans

Foto omslag: Hollandse Hoogte

Druk: Coers en Roest, Arnhem

Oplage: 16.000

ISSN: 1574-2083

De Werkplaats voor de leefomgeving wordt uitgegeven rondom een actueel thema. Dit nummer staat in het teken van overheidsparticipatie en is uitgebracht in samenwerking met de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De verantwoordelijkheid voor de teksten berust bij de auteurs. De inhoud van de Werkplaats voor de leefomgeving kan geheel of gedeeltelijk worden overgenomen indien de bron vermeld wordt en de redactie daar toestemming voor geeft.

Vernieuwde samenwerking

In ons werkveld spreken we dagelijks met actieve burgers. Wij zien dat burgers dé professionals van hun buurt zijn. De tijd dat kennis en kunde over de leefbaarheid alleen bij de gemeente te vinden was, is passé. Gelukkig staan gemeenten steeds meer open voor initiatieven uit de samenleving. Zoals Roelof Hortulanus in het artikel op pagina 21 zegt: "Het beleid wordt een sluitstuk in plaats van een startpunt." De relatie tussen overheid en burger is actueler dan ooit, zeker nu in het huidige kabinetsbeleid burgers worden uitgenodigd meer verantwoordelijkheid te nemen.

Op het eerste gezicht lijkt het misschien dat burgers en overheden minder met elkaar te maken krijgen doordat taken verschuiven. Echter, schijn bedriegt. De relatie wordt juist intensiever. De term 'overheidsparticipatie', die steeds meer opduikt, zegt het al. ***De overheid participeert, doet mee, is partner in de initiatieven van burgers.*** Een totaal vernieuwde samenwerking.

Neem als voorbeeld Groene Long Almelo. Bewoners schreven een gebiedsvisie om de groenstrook langs de stad open te houden en stapten daarmee naar de gemeente. De gemeente en zelfs de woningbouwvereniging gebruiken het visiestuk nu als leidraad voor ontwikkelplannen. Een prachtig voorbeeld van vernieuwde samenwerking. Volgens de traditionele rolverdeling neemt de gemeente immers initiatief voor een gebiedsvisie en mogen bewoners meedenken. In Almelo pakken bewoners zelf het initiatief en participeert de overheid als partner.

Onze partners in deze uitgave van de Werkplaats, de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, zijn net als wij actief bezig met het onderwerp overheidsparticipatie. In dit magazine laten we geslaagde voorbeelden zien. Wij geloven in de kracht van bewonersgroepen en hun organiserend vermogen. Samenwerking tussen overheid en burger is daarbij van wezenlijk belang.

Clemens Cornielje,
Voorzitter Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij

“Het is een uiting van vertrouwen in de kracht van de samenleving.”

Steeds vaker nemen burgers, maar ook bedrijven, zelf de verantwoordelijkheid voor maatschappelijke vraagstukken in hun buurt, wijk, dorp of stad. Niet zelden vanuit de overtuiging dat zij met hun verzamelde expertise sneller, beter en meer afgestemd kunnen handelen dan de overheid. Het kabinet helpt de nieuwe balans tussen overheid en burgers vorm te geven. Bijvoorbeeld door te agenderen, te inspireren, barrières weg te nemen, instrumenten te ontwikkelen, te experimenteren en nadrukkelijk het gesprek aan te gaan met de maatschappij en overheden.

Samen kunnen we méér en beter

Van burgerparticipatie naar overheidsparticipatie

Tekst: Arne Lacance – Foto's: Dick Brouwers

Uitgangspunt bij het kabinetsbeleid is een overgang van burgerparticipatie, waarbij de overheid de burger vraagt mee te doen, naar overheidsparticipatie, waarbij burgers en bedrijven initiatief nemen en de overheid om steun vragen. Wij spraken over deze nieuwe houding en deze nieuwe samenwerking met Hans Verheijen, voorzitter Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK), Bertine Steenbergen, directeur Directie Burgerschap en Informatie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Frank van Bussel, directeur Koninklijke Nederlandsche Heide-maatschappij (KNHM). Wat is dat, overheidsparticipatie?

Bertine Steenbergen:

“Het is hoog tijd dat de overheid aansluiting zoekt bij de samenleving, in plaats van dat de overheid steeds die samenleving aansluiting bij haar laat zoeken. Overheidsparticipatie heeft voor mij alles te maken met een overheid die meedoet in plaats van alleen maar eisen stelt aan de burger. Wat ons betreft is dat de richting die we op zouden moeten, kunnen en willen!”

Een constructievere verhouding tussen overheid en burger is een van de speerpunten van dit kabinet.

Bertine Steenbergen:

“Ja, maar het is een ontwikkeling die natuurlijk al langer gaande is. Je ziet dat we daarin steeds weer een nieuwe slag maken. Eerst

gaven overheden de burger inspraak in beleidsplannen. Dat werkt soms, maar ook niet altijd. Nu willen we een stap verder gaan en burgers die zich ergens voor inzetten niet met allerlei regels dwarszitten. Dit kabinet kiest daar inderdaad nog uitdrukkelijker voor. Dat is vooral een uiting van vertrouwen in de kracht van de samenleving. Het motto van dit kabinet is niet voor niets 'vrijheid in verantwoordelijkheid'. Dat is ook een van de ideeën achter overheidsparticipatie. Overigens past ons in Den Haag enige bescheidenheid – de invloed van bijvoorbeeld KNHM en LVKK en de provinciale Verenigingen van Kleine Kernen is natuurlijk veel directer. Wij bij BZK hebben overzicht over wat er gebeurt, we kunnen faciliteren, we kunnen belemmeringen proberen weg te nemen, we kunnen experimenten steunen. Maar het directe contact, directe participatie, speelt zich veel meer lokaal af.”

Waarom staan KNHM en LVKK achter dat idee van overheidsparticipatie?

Hans Verheijen:

“Het hele gedachtegoed van LVKK rust op die 'kracht van Nederland'. Ik ben blij dat de overheid het geloof in de burger hervonden lijkt te hebben. Een beetje paradoxaal toch? Een overheid die burgers vertegenwoordigt, komt ineens tot het besef dat zij moet samenwerken met die burger. Daar ligt juist onze kracht, van zowel KNHM als LVKK.

Wat ons wel enige zorg baart is dat deze nieuwe beweging op de bevolking kan overkomen als een abrupte beweging. Men is de

afgelopen decennia zo gewend geraakt aan de idee dat de overheid voor alles een antwoord heeft. De overheid mag niet ineens alles loslaten en tegen de burger zeggen 'vanaf heden is dit uw eigen verantwoordelijkheid'."

Frank van Bussel:

"De maatschappij is veranderd. Voor mijn moeder, achter in de zeventig, was het woord van burgemeester en wethouders wet. Nu zijn er de babyboomers, goed opgeleid, gezond en actief, niet zelden in staat en bereid zich in te zetten voor hun buurt of wijk. Daarnaast een nieuwe generatie van dertigers en veertigers met jongere kinderen, die, met internet en sociale media opgegroeid, om zich heen kijken in hun wijk of dorp en zeggen: 'Maar dit is van ons!' Die burgers hebben een heel andere houding tegenover de overheid.

Een voorbeeld. Een simpele speelboerderij, particulier initiatief, alles in de wijk gebeurt met vrijwilligers. Er is een schuurtje dat onderhoud behoeft. Vrijwilligers maken tekeningen hoe ze het zullen gaan doen. Toch even langs de gemeente. Wat zegt de ambtenaar? 'Dat kan zo niet! Jullie moeten dit aanleveren in AutoCAD. Met sterkteberekeningen.' Dan denk ik dus: daar hebben ze het niet helemaal begrepen. De moed en het enthousiasme zakken dan zó weg. Ze vragen niet eens om subsidie. Een betere reactie is: 'Fantastisch dat jullie je zo inzetten! Denk nog even hier en daar aan, en als je hulp nodig hebt kom maar langs. Wij staan voor je klaar!' Dat is wat ik versta onder overheidsparticipatie."

Hans Verheijen:

"Maar als je al tientallen jaren een houding hebt van 'wij hebben het antwoord voor u' dan vergt dat natuurlijk vooral een omslag in attitude. Er moet geïnvesteerd worden in nieuwe competenties. De overheid moet leren meer te faciliteren en ondersteunen, om initiatieven in dorpen en wijken tot bloei te brengen. In plaats van ze als het ware dood te drukken. Daar ligt wat ons betreft ook de rol voor BZK. Hoe kunnen we deze ontwikkeling op een goede manier laten landen in onze samenleving?"

Als we zeggen 'burger, kom maar op met je initiatief', geldt dat voor alle domeinen?

Hans Verheijen:

"Uit die vraag klinkt weer die betuttelende houding! Een van mijn vraagtekens bij de invulling van het concept overheidsparticipatie, trouwens. De gemeente Peel en Maas is een van de voorlopers, die 'zelfsturing' als concept beproeven. De gemeente hanteert

"We staan met elkaar voor enorme uitdagingen. Denk aan duurzaamheid bijvoorbeeld. Dat kan de overheid helemaal niet alleen."

duidelijke grenzen waarbinnen de burger zelf initiatief kan nemen. Onze vraag is of dat niet anders kan. Als de kracht van Nederland juist bij die burger ligt, zeggen wij, laat dan die burger ook zelf bepalen welke initiatieven hij wil ontplooiën, en ga pas daarna kijken welke rol je daarbij kunt of moet innemen. Zeg dus niet op voorhand: hier en daar bemoeit u zich niet mee." (lees meer over een actief dorp in Peel en Maas op pagina 14).

Frank van Bussel:

"De politiek moet zich natuurlijk aanpassen. Die heeft jaren geroepen: 'Mensen, wacht braaf af, wij lossen het wel op.' Laatst was ik op een bijeenkomst waar deze nieuwe attitude en samenwerking aan de orde kwamen. De eerste reactie van een paar wethouders was 'Oh, dan zullen we de regels wel wat aanpassen.' Terwijl ik dacht: jongens, het gaat vooral om jullie gedrag."

Bertine Steenbergen:

"Je moet verschillende soorten deskundigheid hebben en inzetten. Politiek en burgerinitiatief kunnen elkaar prachtig aanvullen. Natuurlijk is het weleens lastig voor een gemeenteraad om tegen te stemmen, als heel veel inwoners met elkaar mooie dingen aan het doen zijn. Maar ik zou dan zeggen: Gemeenteraad, zorg dat je er op tijd bij bent. Zorg dat je daar waar het ertoe doet laat merken dat jullie er voor hen zijn. Jullie inwoners zijn niet dom."

Frank van Bussel:

"Daarom is het ook zo belangrijk dat er clubs zijn als KNHM en LVKK, die aansporen tot positief meedenken aan beide kanten. Het Planbureau voor de Leefomgeving stelt in 'De Energieke Samenleving' dat er zo veel kracht en energie in onze samenleving te vinden is; je bent wel gek als je daar geen gebruik van maakt. We staan met elkaar voor enorme uitdagingen. Denk aan duurzaamheid bijvoorbeeld. Dat kan de overheid helemaal niet alleen. Dus je moet het wel samen doen. En dat is nieuw, voor zowel ambtenaren als burgers."

Bertine Steenbergen:

"Clubs als KNHM en LVKK vervullen inderdaad een essentiële rol als schakel. Jullie kunnen veel gericht opkomen voor belangen, waar ik als ambtenaar af en toe in een spagaat terecht zou kunnen komen. Jullie staan heel dicht bij de burgers en hebben tegelijk de man-, span- en denkkracht om effectief te begeleiden en te helpen. Voor ons is het dus heel belangrijk om bij jullie soort organisaties en instituten aan te haken. We moeten elkaar aanvullen en steeds opnieuw overwegen wat van de overheid is, en wat door de markt of burger moet en kan worden opgelost."

Frank van Bussel:

"Dat idee van participatie gaat overigens breder dan de overheid. Wij doen bijvoorbeeld ook projecten met Natuurmonumenten. We maken met vier dorpen en het bedrijfsleven in de Flevopolder een plan voor een natuurgebied. Die burger woont daar, de natuur is er niet alleen voor de biologen!

Tegelijk moeten we ook de burgers inspireren tot meer actieve betrokkenheid en initiatief. We laten zien dat het loont om je actief op te stellen en mee te doen. We willen vooral inspireren, om overheidsparticipatie tot een succes te maken."

Hans Verheijen:

"Laat echt het initiatief bij de burger. Dat vraagt soms even op je handen zitten. Even afstand nemen, even aankijken wat er gebeurt. Om vervolgens op een goede manier de uitvoering te begeleiden. En het niet als een nederlaag zien om af en toe gebruik te maken van de kracht en kennis van de burgers."

Bertine Steenbergen:

"Het gaat om de kracht van Nederland. Die zit in burgers, in bedrijven, in organisaties, in individuen, in overheden. Niemand mag daar het monopolie hebben. Samen kunnen we méér en beter. Dat mag optimistisch klinken, maar volgens mij is het gewoon zo."

Verheijen en Van Bussel (eensgezind):

"O zo!" •

Over KNHM en de partnerorganisaties

KNHM is een vrijwilligersorganisatie die bewonersgroepen begeleidt bij het realiseren van hun idee voor de leefomgeving. Het bijdragen aan een vruchtbare samenwerking met benodigde partijen, zoals lokale overheden, is daarvan een belangrijk onderdeel. Ook de provinciale Verenigingen van Kleine Kernen staan dagelijks in contact met burgerinitiatieven en overheden. Zij ondersteunen bewonersinitiatieven, dorpsbelangenorganisaties en dorpsraden bij het leefbaarder maken van hun dorp. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft vooral een stimulerende rol. Zij nodigt burgers uit zelf met initiatieven te komen en steunt de initiatiefnemers door hobbels weg te nemen.

Iedere buurt zijn eigen budget

‘We smeden onze eigen plannen’

Tekst: Margriet van Aalten – Foto: De Beeldredactie/Martin Hogeboom

Eerlijk is eerlijk, Henri Klok was aanvankelijk wat sceptisch over de oprichting van een wijkmederij in zijn buurt. “Ik stelde me voor dat ik als vertegenwoordiger van de wijk informatie zou moeten gaan halen.” Toen hij eenmaal zag wat de bedoeling was, namelijk dat burgers zelf actief met initiatieven komen, was hij om. Sinds een jaar of drie maakt hij deel uit van het team van wijkmederij Venesluis, een van de 27 smederijen die Hogeveen rijk is. “Een smederij moet je zien als een werkwijze. Bewoners uit een buurt, wijk of dorp hebben een budgetbestedingsrecht. Ze bedenken en realiseren zelf hun plannen ter bevordering van de leefbaarheid, zonder dat een stuurgroep of iets daar z’n akkoord op hoeft te geven.” Het mooie is dat wat voorheen in samenwerking met verenigingen niet van de grond kwam nu met de smederijenaanpak vaak wel lukt.

In de benen komen

Van het organiseren van een multicultureel wijkfeest tot aan het planten van bloembollen; wijkmederij Venesluis heeft inmiddels van alles voor elkaar gebokst. ‘Henri’s smederij’ krijgt een taartpunt van de viereneenhalve ton (!) die de gemeente Hogeveen en drie woningcorporaties samen per jaar voor de smederijen vrij maken. “De stuurgroep (die behalve de gemeente bestaat uit drie woningcorporaties, een welzijnsorganisatie, de politie en vier bewoners) kent weliswaar de budgetten toe, maar verder is het volledig aan ons wat we ermee doen. Bewoners dienen hun plannen in bij het team van hun wijk. Ze polsen vooraf of er vanuit de straat of buurt draagvlak voor is. En ze voeren de plannen met elkaar uit. Het is niet de bedoeling dat bewoners hun ideeën over de schutting gooien. Daar zijn we heel kritisch in.” En wie die ‘we’ dan precies zijn? “Nou, behalve burgers zitten er in een wijkmederij ook een beleidsmedewerker, een gebiedsregisseur, een opbouwwerker en een wijkbeheerder van de gemeente. Die samenstelling is belangrijk. We houden de lijnen met de deelnemende organisaties bewust kort. Zolang iets binnen de initiatiefgroep of smederij is op te lossen, doen we dat. Is het bijvoorbeeld meer een gemeentekwestie, zoals bij gevaarlijke verkeerssituaties, dan wordt daar snel op ingespeeld. In die zin zijn we de oren en ogen van het wijkteam. Zo werkt een smederij óók.”

Doorpakken

Henri is vooral trots op de speelvoorzieningen en het voetbalveldje die in zijn wijk zijn gekomen en het feit dat mensen elkaar in de buurt meer hebben leren kennen. “Ik geloof in het nut van de smederijen. Wist je dat bewoners in de afgelopen vijf jaar in totaal al meer dan vijfhonderd leefbaarheidsprojecten hebben afgerond? We hebben laten zien dat we daadkrachtig zijn en in het kader van het algemeen belang prima kunnen samenwerken.” Nu wordt het tijd om door te pakken. “In het verleden werd het geld tot en met de laatste wikip opgemaakt. Het gaat er om plannen voor de lange termijn te smeden. Niet kijken naar hoeveel geld we nog op moeten maken, maar wat is er eigenlijk nodig, wat kunnen we voor elkaar betekenen.” Als lid van de stuurgroep heeft Henri een aantal start-overleggen over de doorontwikkeling bijgewoond. “Het is fijn te merken dat de gemeente ons als volwaardige partner ziet en we weer vanaf het allereerste begin erbij betrokken zijn. Onze ervaringen worden op waarde geschat. Dat is van cruciaal belang.” •

Succesfactoren van Smederijen Hogeveen

De Smederijen van Hogeveen hebben een budgetbestedingsrecht. Bewoners kiezen samen waar het geld in hun buurt of wijk aan wordt besteed. De succesfactoren van de smederijen:

- Bewoners worden als volwaardige partner gezien. Vanaf dag één zijn ze bij de smederijen betrokken, ook nu bij de doorontwikkeling.
- Bewoners en professionals werken intensief samen, in de stuurgroep én in de wijkteams.
- De gebiedsindeling in 27 wijken/buurtten, bedacht door de bewoners, werkt goed. Op die schaal zijn bewoners bereid mee te denken over leefbaarheid.

www.desmederijenvanhoogeveen.nl

*Henri Klok:
“We houden de lijnen met
de gemeente bewust kort.”*

Minister Spies:
“Het gaat er niet om de burger bij het bestuur te betrekken, maar het bestuur bij de burger.”

Liesbeth Spies is sinds december 2011 minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Hoe kijkt zij aan tegen de veranderende samenleving waarin de burger agendabepalend is en de overheid participeert? En wat betekenen de nieuwe samenwerkingsvormen voor overheden?

Maatschappelijk actief zijn heeft de toekomst

Foto's: ANP/Evert-Jan Daniëls, iStockphoto en Nationale Beeldbank

Minister Spies: “In Berkelland noemen ze het Samen Anders. In Emmen heet het Emmen Revisited. In Hellendoorn praten ze over overheidsparticipatie, in Zeist over de bezuinigingsdialoog en in Peel en Maas over zelfsturing. Op veel plekken zoekt men al jarenlang naar een nieuwe verhouding tussen de gemeente en de lokale gemeenschap. Men is ervan overtuigd dat het roer echt om moet! De bal wordt steeds vaker terugggelegd bij de samenleving, de gemeente ondersteunt maatschappelijke initiatieven en zelfsturende inwoners.

Vaak wordt bewoners gevraagd om met een uitgewerkt plan te komen, bijvoorbeeld voor een dorps huis, een sportvoorziening of culturele faciliteit. De gemeente zorgt dan, indien nodig, voor aanvullende ondersteuning. Tot tevredenheid van zowel gemeente als de inwoners.

Ieder gemeente doet het op zijn eigen manier, afhankelijk van de lokale kracht. Er is geen blauwdruk voor alle gemeenten, maar er zijn wel steeds meer succesvolle aanpakken. Het kan dus anders! En daaruit blijkt dat het niet meer van deze tijd is dat je als inwoner van dit land maar hoeft te kijken en de één of andere overheidsinstantie lost jouw probleem op.

De kracht van ons land ligt juist bij de mensen en hun organisaties. En gelukkig steken steeds meer burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties zelf de handen uit de mouwen: een schoonmaak-

actie organiseren in de eigen buurt, een speelveldje voor de jeugd aanleggen, het buurtcentrum beheren. Allemaal voorbeelden van mensen die zich verantwoordelijk voelen en maatschappelijke initiatieven nemen.

Het kabinet wil dit zelforganiserend vermogen van mensen meer ruimte geven en waar nodig ondersteunen. Daarbij gaat het er niet om de burger bij het bestuur te betrekken, maar het bestuur bij de burger. Deze nieuwe rolverdeling tussen overheid en maatschappij

“Het kabinet wil dit zelforganiserend vermogen van mensen meer ruimte geven en waar nodig ondersteunen.”

betekent allerminst dat de overheid zaken over de schutting gooit. Of dat het met de dienstverlening van de overheid wel een tandje minder kan. Integendeel. De overheid is er altijd nog voor burgers en niet andersom. Maar de overheid neemt, als het kan, zoveel mogelijk afstand en wordt pas actief als het nodig is. Daarbij past een houding van loslaten en ruimte geven voor maatschappelijk actieve burgers. En niet het onmiddellijk willen overnemen als het een keertje mis gaat.

Kortom, maatschappelijk actief zijn heeft de toekomst. De overheid is er om de voorwaarden te scheppen om burgers optimaal in de gelegenheid te stellen die actieve bijdrage te leveren. Door zaken aan te jagen of te stimuleren, of voor instrumenten te zorgen die een doorbraak kunnen forceren.

Ik zal er alles aan doen wat in mijn vermogen ligt om actieve bewoners van dit land de ruimte te geven die zij nodig hebben om hun rol als actieve bewoner te kunnen waarmaken.” •

Agenda Burgerschap

Eind 2010 heeft Minister Donner aan de Tweede Kamer een 'gemeenschappelijke agenda hedendaags burgerschap' toegezegd. Die agenda gaat over nieuwe manieren van samenwerking tussen samenleving en overheid. Met burgers en bedrijven die initiatief en verantwoordelijkheid nemen in het publieke domein en de overheid die ruimte geeft en faciliteert. De agenda burgerschap

- maakt de kracht van het maatschappelijk initiatief en zelforganisatie in ons land beter zichtbaar;
- ondersteunt overheden en maatschappelijke instanties naar een meer faciliterende werkwijze;
- inspireert, verbindt en vernieuwt;
- is een gemeenschappelijk proces van gemeenten, maatschappelijke instellingen en burgers;
- is niet van het Rijk of van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het Rijk faciliteert en kan waar nodig bijvoorbeeld knelpunten in regelgeving en financiering wegnemen;
- is geen blauwdruk maar een gezamenlijke zoektocht, een dynamisch proces.

Iedereen kan bijdragen aan de agenda burgerschap, zie www.participatieportal.nl

Kort

Opvallende, vernieuwende of geslaagde projecten rondom overheidsparticipatie.

Op weg naar een burgerbegroting

Nog even en de begrotingsbehandeling vindt niet langer meer achter gesloten deuren van het gemeentehuis plaats. Juist nu de broekriem flink moet worden aangehaald, valt er door burgers écht wat te beslissen over de besteding van het gemeenschapsgeld. Een uitnodiging om creatieve ideeën te ontwikkelen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties geeft een publicatie van maar liefst zeventig pagina's uit over burgerparticipatie/participatief begroten. Een wegwijzer om zo'n proces in goede banen te leiden, boordevol praktijkvoorbeelden. De publicatie waarschuwt tevens voor bedrijfsblindheid bij 'burgerbegroting-believers'. Immers, de burgerbegroting kent grenzen. Zo vallen aanbestedingen van projecten er buiten, zijn financiële limieten en mogelijkheden beperkt, gaat er veel energie zitten in de korte termijn-aanpak en stoppen burgers hun participatie vaak wanneer hun wensen uitgevoerd zijn.

Al met al een aanrader voor gemeenten die stappen willen zetten op het participatief begrotingspad.

www.rijksoverheid.nl
> documenten en publicaties (zoekterm: 'burgerbegroting')

Plattelands-Parlement

Mede op initiatief van KNHM togen eind 2011 ruim driehonderd plattelandsbewoners naar Den Haag om Tweede Kamerleden en beleidsmakers te laten weten hoe ze denken over de 'hot items' van het platteland: burgerparticipatie, krimp en lokale duurzame energie. Nu bezuinigingen troef zijn, de Rijksoverheid zich terugtrekt en gemeenten steeds meer taken overnemen, ligt de bal (verantwoordelijkheid) meer en meer bij de burgers. Taak voor de overheid om een klimaat te scheppen dat creatieve burgerinitiatieven stimuleert en zelfwerkzaamheid en zeggenschap hierover mogelijk maakt. Het PlattelandsParlement 2011 was een levendige uitwisseling van kennis en ideeën tussen politici en burgers. Geen dagelijkse kost, maar een uitgelezen kans om burgerparticipatie, krimp en lokale duurzame

energie op het platteland met elkaar te bespreken, de huidige rolverdeling te herzien en samenwerking op die terreinen te onderzoeken.

www.knhm.nl/plattelandsparlement

Betaalbaar wonen in Meddo

Je bent jong en je wilt wat: betaalbaar wonen in het dorp waar je geboren bent. Een groep van zeventien starters op de woningmarkt richtte een kopersvereniging op om in Meddo die droom waar te maken. Dé garantie voor behoud van een leefbare dorpsgemeenschap. De Regie, adviesbureau voor particulier opdrachtgeverschap, en de gemeente Winterswijk steunden de kopersvereniging in haar onderhandelingen met de projectontwikkelaar en de grond-eigenaar. Zo stelde de gemeente strenge voorwaarden in het bestemmingsplan. Ook dorpsbelangenorganisatie Algemeen

Meddo's Belang, Vereniging Kleine Kernen Gelderland en de provincie werkten mee. De starters namen één aannemer en één architect in de arm, kochten gezamenlijk in en staken zelf de handen uit de mouwen, waardoor de woningen betaalbaar werden. In 2010 zijn uiteindelijk dertien woningen opgeleverd. Dankzij overheidsparticipatie kwam dit project van lange adem, zo'n vijf jaar, voor elkaar.

www.meddo.net > wonen > kopersvereniging

“Het dorp wilde iets van zichzelf. We ontvingen negentig voorstellen, sommige op bierviltjes in de brievenbus.”

Als een gemeente aan overheidsparticipatie doet, wat doet het dorp dan precies? In de gemeente Peel en Maas bedachten ze daar een naam voor: zelfsturing. Dankzij zelfsturing veranderde het verongelijkte dorp Beringe in een actieve en zelfstandige gemeenschap.

Beringe doet aan zelfsturing

Het dorp is trots, de gemeente helpt mee

Tekst: Stijn Postema – Foto's: Jurjen Poeles

Beringe ligt in de gemeente Peel en Maas. Het dorp telt tweeduizend inwoners. Tien jaar geleden keek het dorp nog jaloers naar de burens: Panningen kreeg alles, Beringe niets. Dat was ook zo. Totdat plotseling iets gebeurde waardoor het dorp de kans kreeg het heft in eigen hand te nemen. Zelfsturing veranderde het dorp volledig.

John Timmermans is oud-voorzitter van het Dorpsoverleg Beringe. “In 2001 wilde de gemeente ons dorps huis uitbreiden. In Beringe was iedereen tegen de plannen. Er was veel frustratie en onrust. Op een bepaald moment zei de gemeente: ‘Nou, zeggen jullie dan zelf maar wat jullie willen.’ Dat was het begin van zelfsturing.”

Samen met een ambtenaar van de gemeente werkte een groep Beringers een plan uit voor een nieuw gemeenschapshuis. Tegelijk dachten ze na over nog wat andere thema's: de herinrichting van de dorpskern, een dagvoorziening voor ouderen en de locatie van de school. Ze presenteerden de plannen op een avond waarbij ongeveer tweehonderd Beringers aanwezig waren. John: “We hadden bedacht dat het gemeenschapshuis eigendom zou worden van onszelf. Het dorp verklaarde ons voor gek. Theo Broekmans, een accountmanager, stond op en zei: ‘Leuk plan, maar dit gaat nooit wat worden.’ Toch kwam die avond het omslagpunt. Vijftig mensen hadden zich aangemeld voor vier werkgroepen. En we vroegen Theo als financieel adviseur! Daar moest hij even over nadenken, maar hij deed het. Sinds vier jaar hebben we een eigen dorps huis, De Wieksjlaag. En Theo begeleidt tegenwoordig ook gemeenschapshuizen van andere dorpen met de financiën.”

Dat is misschien wel de belangrijkste reden waarom het concept van zelfsturing aanslaat in Beringe. Er wordt gebruik gemaakt van de lokale expertise. John: “In ieder dorp wonen zoveel professionele mensen, ambtenaren, mensen uit de weg- en waterbouw, mensen met kennis van financiën. Je hoeft er alleen maar voor te zorgen dat je die kwaliteiten benut.”

Sraar van Horen was bijvoorbeeld directielid van een agrarisch toeleveringsbedrijf. Momenteel is hij gepensioneerd en interim-

“We maken gebruik van de lokale expertise in het dorp.”

voorzitter van het Dorpsoverleg. Acht keer per jaar komt het Dorpsoverleg bij elkaar. Elk lid heeft een eigen ‘portefeuille’ en is daar gedurende het jaar actief mee in een eigen werkgroep. Sraar is zich bewust van de kracht van een dorp. “Als wij bij de gemeente komen, weten ze dat het hele dorp er achter staat. Zelfsturing past bij ons. Wij willen het gewoon zelf doen, zoals wij denken dat het voor ons dorp het beste is. Beringe is trots op zichzelf.”

Kunst van en voor het dorp

Hoe trots, blijkt als bij De Wiekslaag een kunstwerk geplaatst mag worden. Eén procent van het subsidiebudget is bestemd voor kunst en de gemeente bepaalt doorgaans de kunstenaar. Maar Beringe bedankt voor het officiële kunstwerk. Namens het dorpsoverleg klopt Sraar aan bij de lokale kunstenaar Ankie Rutten. Zij werkt graag mee: “Het dorp wilde geen lelijk kunstwerk. De gemeente heeft hier twee sculpturen geplaatst. De ene noemen ze hier de wokkel op de sokkel en de andere een bonk roest. Het dorp wilde iets van zichzelf. We ontvingen negentig voorstellen, sommige op bierviltjes in de brievenbus. Uiteindelijk werd het een mozaïek. We schreven een stevig projectplan en stelden een begroting op waar veel zelfwerkzaamheid in zat. Achthonderd Beringers hielpen mee om het mozaïek te leggen. Na veel gelobby bij de gemeentelijke adviescommissie cultuur, kregen we uiteindelijk die één procent.”

Gemeenschapsgevoel: zorg voor elkaar

Ook de dagvoorziening voor ouderen bedacht het dorp zelf en niet een zorginstelling. Achttien vrijwilligers en een activiteitenbegeleider houden de dagopvang draaiende. Elke dinsdag, donderdag en vrijdagochtend ontmoeten de vrijwilligers de ouderen in een zaaltje in de Wiekslaag.

De dames Doesborg (79) en Hillen (85) zitten naast elkaar aan een grote tafel. Ze knippen figuurtjes uit vilt en babbelen ondertussen met elkaar en andere Beringers. Aan een tafeltje verderop wordt gekaart en bij het kookeiland staan twee jongere dames in een pan te roeren. Mevrouw Doesborg glimlacht: “Het eten is goed. Het is altijd een verrassing wat ze voor ons koken. Er is zoveel veranderd in Beringe. Vroeger stonden er maar een paar huizen en nu dit allemaal. We hebben het beter dan onze ouders en hoeven minder hard te werken.” Mevrouw Hillen beaamt dat en kijkt tevreden om zich heen. “We worden hier de hele dag beziggehouden. 's Ochtends kaarten en Rummikub, 's middags actief.” Mevrouw Doesborg: “Hersengymnastiek, kegelen, bloemstukjes maken, sjoelen, darten.”

“En excursies”, roept iemand anders. En dan beginnen de dames aan het tafeltje enthousiast door elkaar te praten. “Naar het tuincentrum. Een kopje koffie bij de Hema. Vrijwilligers brengen ons met de auto.”

“Zonder vrijwilligers kan het niet”, zegt mevrouw Doesborg. “Dat zijn ook allemaal Beringse mensen.”

Actief meedenken over nieuwbouw

Doordat het dorp veel doet, staat de gemeente ook meer voor de bewoners open, ervaren de leden van het Dorpsoverleg. “In de jaren negentig hadden we het gevoel dat we oppositie voerden tegen de gemeente. Ik was toen secretaresse van de dorpsraad”, zegt Sjaan van Horen, tegenwoordig via het Dorpsoverleg betrokken bij de werkgroepen Openbare Ruimte en Communicatie. “Nu werkt het heel anders. Eerst ga je als dorp kijken wat je wilt en waar geld vandaan moet komen. Eventueel zorgt de gemeente dat daar hulp bij is van een extern bureau.”

Zo denkt de werkgroep Openbare Ruimte bijvoorbeeld actief mee over de nieuwbouw in een wijk achter de rooms-katholieke kerk. Sjaan: “Vroeger presenteerde de gemeente een kant en klaar bestemmingsplan. Dat werd vervolgens vertraagd door bezwaren. Tegenwoordig denken we van tevoren mee. Dat is ook een lang traject, maar het werkt beter. Wij organiseren bewonersbijeenkomsten en nadien kloppen we weer aan bij de gemeente. Bijvoorbeeld of het toch niet goedkoper kan. Peel en Maas wilde energieneutrale starterswoningen bouwen, maar veel te duur voor starters, zeker in deze crisistijd. Daar gaat de gemeente dan weer naar kijken.”

Ingangen bij de gemeente

Peter van Horen werkt in het dagelijks leven bij de provincie. In Beringe zet hij zich vrijwillig in voor de werkgroep Veiligheid. Strikt genomen is veiligheid niet de verantwoordelijkheid van een dorp. Maar Peter weet hoe hij met de gemeente om moet gaan. “Op een zomeravond zijn we met een groep Beringers gaan wandelen langs verschillende locaties die het dorp onveilig vond. Vervolgens hebben we zestien punten opgesteld en geformuleerd wat er veranderd moet worden. Van die punten zijn er ondertussen elf naar tevredenheid afgehandeld, in twee gevallen was het niet mogelijk iets te veranderen en een paar zaken lopen nog. Vroeger organiseerde de gemeente informatiebijeenkomsten. Nu doen wij dat. En we weten de ambtenaren en de wethouders goed te vinden.”

Handig trucje

Is zelfsturing in het belang van de gemeenschap of is het gewoon een handig trucje om geld te besparen? Wil van der Coelen is regisseur zelfsturing bij de gemeente Peel en Maas. “In de huidige crisistijd krijgen we veel aandacht van gemeenten die moeten besparen. Maar de filosofie achter zelfsturing is ontstaan in de jaren negentig toen er nog geen recessie was. Zelfsturing betekent vooral dat niet de gemeente maar de gemeenschap nadenkt over de kwaliteit van het dorp.” •

www.proeftuinzelfsturing.nl

Lerende gemeenschap Hellendoorn

Oefening in gelijkwaardigheid

Tekst: Margriet van Aalten – Foto: De Beeldredactie/Martin Hogeboom

Een lerende gemeenschap heeft alles te maken met lef hebben. Je moet risico's durven nemen. En dat is moeilijk voor een gemeente, hoor. De meeste overheidsinstanties werken immers graag vanuit een vastomlijnd plan. Maar de ontdekkingstocht van de afgelopen jaren is bijzonder waardevol geweest." Jane Knol is als projectleider werkzaam bij de gemeente Hellendoorn. Ze heeft aan de wieg gestaan van een aantal succesvolle projecten binnen de gemeente. Projecten die blijken geven van een bijzondere visie op samenwerken tussen gemeente en burgers. "Weet je, om eerlijk te zijn deden we in het begin maar wat. Pas later plakte iemand er het etiket overheidsparticipatie op. Prima, maar ons doel was gewoon de sociale samenhang in Hellendoorn bevorderen. Het gaat hier goed, maar we realiseren ons ook dat het soms anders kan lopen. We willen voorkomen dat er een kink in de kabel komt. Dat de samenleving verandert is een feit. Als overheid ontkom je er niet aan kritisch naar je eigen rol te kijken. Door als lerende gemeenschap in gesprek te gaan met verschillende partijen, kunnen we slimme combinaties maken en efficiënt werken."

Ruimte voor ontmoeting

Het project Hellendoorn in Actie, dat in 2006 startte, was een prachtige oefening in gelijkwaardigheid. "We hebben ons nadrukkelijk opgesteld als partner en zijn het gesprek aangegaan met kerken, scholen, maatschappelijke instanties en ondernemers. Overall hebben we de vragen gesteld: hoe zorgen we ervoor dat het in Hellendoorn goed blijft? Waar is behoefte aan? Wat speelt er? Er is in themagroepen gewerkt en er ontstonden onverwachte samenwerkingsverbanden." Jane merkte dat mensen enthousiast reageerden op het project. Zo ontstond er voldoende draagvlak voor een vervolg: de Lerende Gemeenschap. "Je moet het zien als een platform. Doel is de maatschappelijke betrokkenheid in al zijn facetten te bevorderen." De gemeente stelt zich dienend op zodat burgers zich kunnen concentreren op waar het eigenlijk om gaat: "Elkaar ontmoeten en onderzoeken wat je te geven hebt." Bijvoorbeeld: een bouwbedrijf 'ruilt' een renovatie van een ruimte in het buurthuis tegen een compleet verzorgd avondje teambuilding in datzelfde buurthuis. Verder is er een zogeheten boodschappenbus waarmee ouderen uitstapjes maken, gesponsord door plaatselijke ondernemers en een zorgaanbieder. En de jaarlijkse beursvloer, voor het matchen van vraag en aanbod, is een regelrechte hit.

Liefdevol loslaten

En het houdt niet op. "Nee, we gaan nu onder de naam 'Hellendoorn Samen' verder. Het is een netwerk van, voor en door Hellendoorners. Als gemeente doen we een stapje terug. Liefdevol loslaten noemen we dat, maar we blijven betrokken. Signaleren we dat een initiatief net niet van de grond komt, dan geven we dat laatste zetje, bijvoorbeeld door bedrijven of organisaties uit het netwerk van de gemeente aan tafel uit te nodigen om afstemming te bereiken." Maar: is het allemaal zo eenvoudig als het klinkt? "Dat we onszelf die veranderingopgave hebben gesteld, wil niet zeggen dat alles altijd over rozen gaat. We moeten anders werken: kijken, meedenken, kansen ruiken en kennis delen. Niet iedere medewerker heeft dat gelijk in de vingers. In trainingen gaan we daar aan werken." Bij Jane zelf zit het wel snor. 'Burgers aan het stuur', is haar motto. "Ik heb ondernemers op kantoor bezocht en bij bewoners thuis op de bank gezeten en ook echt gezien hoe mensen nu op persoonlijke titel – en niet per se vanuit hun functie of onderneming – elkaar weten te vinden en samenwerken. Ik denk dat ik niet alleen voor mezelf spreek als ik zeg dat al deze projecten samen persoonlijke rijkdom brengen." •

Lokale initiatievennetwerken

Hellendoorn Samen biedt betrokken inwoners met vernieuwende ideeën een platform om samen met mede-Hellendoorners hun plannen uit te voeren. Maatschappelijke netwerken zoals 'Hellendoorn Samen', 'Makers en Doeners' (Rotterdam), 'Stadslab Leiden' en 'Gouda Bruist' hebben met elkaar gemeen dat zij verbindingen maken tussen mensen onderling, mensen en ideeën, mensen en acties. Het gaat nooit sec om de organisaties, maar om de personen erachter.

www.hellendoornsamen.nl
www.makersendoeners.nl
www.stadslableiden.nl
www.goudabruist.nl

Jane Knol:
"Als overheid ontkom je er niet aan kritisch naar je eigen rol te kijken."

Overheidsparticipatie

Hoe zit dat over 10 jaar?

Nemen bewoners de rol van professionele organisaties over? Zijn zij echt aan zet? Of blijven gemeenten verantwoordelijk voor voorzieningen in dorpen en wijken? Visionairs vertellen welke ontwikkelingen zij zien in het werkveld van overheidsparticipatie.

Tekst: Jeroen van der Spek – Foto's: Jurjen Poeles

Han Boer

wethouder gemeente Berkelland

“De rolverdeling tussen overheid en burger verandert. Inwoners en bedrijven komen vaker met initiatieven, waarna de overheid kijkt hoe ze daar het beste op kan inspelen. In de gemeente Berkelland gaan wij soms al een stapje verder. **We wachten niet tot de burger op ons beleid anticipeert, maar vervullen een rol als aanjager.** In het onlangs gesloten coalitieakkoord ‘Samen Anders’ zoeken we actief de samenwerking met inwoners. We doen dat onder meer door alle subsidies in twee jaar tijd af te bouwen en doel en middel los te koppelen. Met andere woorden: we geven geen geld meer voor de muziekschool en de bibliotheek, maar we stellen voortaan budgetten beschikbaar voor de doelen ‘muzikale vorming’ en ‘leesbevordering’. Vervolgens vragen we aan instellingen, ondernemers en inwoners: hoe kunnen we deze doelen het beste met elkaar vormgeven? Door het geld los te koppelen van het instituut muziekschool of de stenen van de bibliotheek, creëer je nieuwe dynamiek en leg je veel meer verantwoordelijkheid bij inwoners. Een vergelijkbare ontwikkeling doet zich voor bij de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). In twee van onze kernen denken inwoners mee over de vraag hoe je een zorgbudget het beste kunt laten landen. Natuurlijk zijn er op de achtergrond wel professionele partijen bij betrokken, maar we organiseren het samen met de inwoners. Die zijn nu aan zet.”

www.gemeenteberkelland.nl

Hanneke Stegeman

voormalig lid dorpsraad in Oosterhuizen

“De laatste jaren speelt de overheid veel meer in op initiatieven van burgers. Dat is logisch, want de burger is veel actiever geworden. Als je het gevoel hebt dat dingen niet lopen zoals je wil, kun je het heft in eigen hand nemen. Onlangs heb ik het initiatief genomen om een lokaal energiebedrijf op te richten. **Wanneer je een groep mensen met verschillende expertise en achtergrond bij elkaar brengt, kun je een heel eind komen.**

Toen de gemeente Apeldoorn een paar jaar geleden aan een aantal dorpen vroeg om een dorpsvisie over de toekomst op papier te zetten, heeft onze gemeenschap op eigen initiatief hetzelfde gedaan. Die visie is heel goed door de gemeente ontvangen en wordt nu nog steeds gebruikt bij discussies. Mijn ervaring is dat de meeste gemeenten absoluut bereid zijn om naar dit soort initiatieven te luisteren. Alleen hoop ik wel dat de lokale overheid die aandacht en ruimte houdt, want hun aandacht verschuift, vooral onder de druk van bezuinigingen. Een gemeente die alles op alles moet zetten om zijn eigen financiën op orde te krijgen, richt zijn vizier minder snel naar buiten en zet minder lijnen uit waarop burgers hun plannen kunnen afstemmen. Dat is jammer want overheid en bewoners hebben elkaar nodig. Je moet het echt samen doen.”

www.dorpsraad-oosterhuizen.nl

Roelof Hortulanus

bijzonder hoogleraar Universiteit voor Humanistiek

“De afgelopen vijftig jaar zijn we er aan gewend geraakt dat de overheid een soort superdienstverlenend apparaat is. Nu geeft de overheid heel duidelijk het signaal dat ze niet meer alles kan. Die ontwikkeling wordt nog verscheept door bezuinigingen. Het initiatief ligt nadrukkelijk bij de burger. Dat betekent dat gemeenteraad, college van B&W en ambtelijke organisatie zich anders moeten opstellen. Naast de traditionele rollen van vader/politieagent en moeder/vangnet, krijgt de overheid de rol van partner bij burgerinitiatieven. Bovendien zal de lokale overheid zich op een aantal beleids terreinen afwachtender gaan opstellen. In Hellendoorn heeft iemand het initiatief genomen om een duurzaamheidsproject te starten. De gemeente toont haar interesse, maar kiest er bewust voor om het project voorlopig met rust te laten. Tegen de tijd dat de plannen zijn uitgekristalliseerd, kan de gemeente zeggen: nu gaan we beleid voeren op soortgelijke initiatieven in andere wijken. **Het beleid wordt een sluitstuk in plaats van een startpunt.** Deze ontwikkeling betekent wel dat er meer van initiatiefnemers wordt gevraagd. Soms hebben bewoners een prachtig idee, maar zijn ze onvoldoende thuis in de regelgeving, de organisatorische of financiële consequenties. Zulke initiatiefnemers zouden moeten kunnen terugvallen op een lokaal netwerk van maatschappelijk, betrokken ondernemers. Notariskantoren, organisatiebureaus of marketingbedrijven die initiatiefnemers gratis ondersteuning bieden. De civil society zal veel meer zelf moeten doen.”

www.lesi.nl > opleidingen > kerndocenten
Lees meer over Hellendoorn op pagina 18.

Ben van Essen

voorzitter Vereniging Kleine Kernen Limburg

“Overheidsparticipatie leeft op alle fronten. Zowel gemeenten, provincie als Rijk zoeken naar een manier om de burger weer in de positie te brengen dat hij zelf verantwoordelijk is. Dat geldt zeker voor krimpggebieden. De optelsom van ontgroening en een dalende bevolking betekent dat het voorzieningenniveau op het platteland versneld onder druk komt te staan. Aan de andere kant zie je dat in dorpen waar voorzieningen wegvallen, vaak bewoners opstaan die met eigen initiatieven komen. In het dorp Heide, in de gemeente Venray, hebben inwoners na de noodgedwongen sluiting van de basisschool een aantal werkgroepen opgericht. Eén werkgroep boog zich over het organiseren van extra activiteiten voor de kinderen die in een ander dorp op school zitten. Een andere groep werkt aan plannen om het schoolgebouw in gebruik te nemen als sociale ontmoetingsplek voor ouderen. Met andere woorden: de fysieke voorzieningen worden overgenomen door het sociale kapitaal in het dorp. **De overheid heeft er alle belang bij om die ontwikkeling te ondersteunen.** Al was het maar omdat ze niet meer in staat is om alle problemen voor de burger op te lossen. We moeten van een verzorgingsstaat naar een participatiemaatschappij, waarin de overheid een stap terug kan doen en inwoners een aantal dingen zelf oppakken. Dat zal in de toekomst alleen maar sterker worden.”

www.vkkl.nl

Het nieuwe fenomeen van overheidsparticipatie wordt voorzichtig op diverse plaatsen in Nederland toegepast. Het geven van ruimte aan actieve burgers vereist van een gemeente veel flexibiliteit, openheid en loslaten. Daar zijn onder meer ‘stevige’ wethouders voor nodig, die de bondgenoot van burgers willen zijn.

Met het loslaten van beslissingsbevoegdheid geef je als gemeente nog niet de eindverantwoordelijkheid weg.

De gemeente als partner

Tekst: Anton Vlaanderen –

Beeld: Jenny Lindhout en Voermans van Bree Fotografie

De samenleving is veranderd. We leven in een netwerkmaatschappij waarin de burger zich duidelijk wil mengen in overheidsbeslissingen. Een maatschappij waarin, via de sociale media, snel groepen ontstaan rond een ontwikkeling of een creatief idee. Kennis en kunde is niet meer alleen bij het gemeentelijk apparaat te vinden, maar is net zozeer aanwezig bij burgerorganisaties. Burgers willen graag actief betrokken worden bij zaken die hen aangaan. Zij verwachten een gemeente in een nieuwe rol: niet als hindernis, maar als partner en ondersteuner van hun initiatief.

Deelname gemeente geeft vertrouwen

Een voorbeeld. Buurtbewoners willen zelf een rol spelen bij het waarborgen van de veiligheid in hun wijk. Dat moeten zij afstemmen met een professionele organisatie, zoals de politie. Waar een burgerorganisatie door zijn ad-hoc karakter niet gauw voor vol wordt aangezien, kan ze met de steun van de gemeente wel veel voor elkaar krijgen. Het initiatief blijft geheel bij de burgers; de gemeente participeert alleen daar waar nodig. Je zou kunnen zeggen: overheidsparticipatie is werken vanuit de verbindende driehoek burger, gemeente en professionele organisatie.

Zo ondersteunt de gemeente Peel en Maas het dorp Elsendorp bij het verwerven van zeggenschap over ouderenzorg

bij zorgorganisatie Zorgmed. Ook de gemeente Lochem helpt een bewonersgroep, namelijk bij het uitwerken van ideeën voor eigen energieopwekking in samenwerking met energieleverancier Greenchoice. De deelname van de gemeente geeft vertrouwen, het is een soort zekerheidsclausule. De gemeente is bondgenoot. De burgers moeten nog steeds hun eigen weg vinden, maar de gemeente helpt een begaanbare route te kiezen.

Veranderingsproces van de derde orde

Traditioneel ziet de gemeente een rol voor zich weggelegd als vertegenwoordiger van alle burgers en als bewaker van het algemeen belang. Daarin ligt de legitimiteit voor het opstellen van beleid en regels. Het vraagt best veel om te erkennen dat de verantwoordelijkheid voor het algemeen belang gedeeld kan worden met burgers. En dat burgergroepen ook in staat zijn hun eigen beleid en regels te maken. Veel ambtenaren en wethouders willen die burgers graag de ruimte geven, maar laten de verantwoordelijkheid niet graag los. Het loslaten zit een gemeente niet in de genen en overheidsparticipatie vereist dan ook een cultuuromslag.

Het is een veranderingsproces waarbij oude normen en waarden losgelaten worden en er nieuwe voor in de plaats komen. In de verandekunde is dat een verandering van de derde orde als niet alleen de werkwijze en de organisatievorm, maar ook de fundamentele principes die de organisatie hanteert worden aangepast. Dat is een stap die veel verder gaat dan reorganisaties die bij gemeenten schering en inslag zijn.

Wat is er nodig om zo'n verandering van de derde orde te laten plaatsvinden? Gemeenten veranderen doorgaans niet vanuit eigen visie, strategie of leiderschap. Ze veranderen over het algemeen

omdat ze daar door de omgeving toe worden aangezet. Bijvoorbeeld door veranderde wetgeving van de hogere overheid (RUD, Wmo¹), door veranderingen in de maatschappij (digitalisering, projectmatig werken) of door te hoog opgelopen spanningen met burgers, dorpen of ondernemers.

Een verandering als overheidsparticipatie zal in de meeste gevallen dus gaan plaatsvinden als een gemeente zich tot die verandering genoodzaakt ziet. En dat is precies wat als gevolg van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen wel eens zou kunnen gaan gebeuren. Er ontwikkelt zich namelijk een maatschappij die zich weer steeds meer richt op het houden van regie in eigen hand voor de eigen omgeving en streek. Dat zie je gebeuren op het gebied

1) Regionale Uitvoeringsdiensten, Wet maatschappelijke ondersteuning

Meer weten?

Meerdere gemeenten vertellen geregeld in workshops over hun ervaringen rondom overheidsparticipatie. Hoe geef je dat in eigen organisatie vorm? Zo organiseert VNG vanuit het Actieprogramma Lokaal Bestuur bijeenkomsten met praktische informatie, tips en voorbeelden. Ook is er een leergang in de maak, door VKK Gelderland, voor ambtenaren, gemeenteraadsleden en burgers. In de leergang verdiepen de partijen zich erin hoe zij burgerinitiatieven vanuit hun eigen rol het beste kunnen omarmen en faciliteren.

www.actieprogramma.nl
www.vkk gelderland.nl

Niet terugtrekken, maar een andere rol pakken. Dát is overheidsparticipatie.

van energie, leefomgeving, zorg en vrijetijdsbesteding. Zet deze tendens door, dan zal dat vroeg of laat tot gevolg hebben dat de werkwijze en rolopvatting van een gemeente zich moet aanpassen.

Bij gemeenteraadsleden kan de vraag rijzen wat dit voor hen als gekozen vertegenwoordigers met beslissingsbevoegdheid betekent. Zij gaan zich misschien afvragen of hun rol nog wel van belang is, als een niet-gekozen burgergroep besluiten gaat nemen buiten hen om. Het antwoord daarop is simpel: met het loslaten van beslissingsbevoegdheid geef je nog niet de eindverantwoordelijkheid weg.

Het is als coachend leidinggeven. De moderne manager blijft verantwoordelijk, maar dat wil nog niet zeggen dat hij zich met elk detail bemoeit en niets aan de medewerkers overlaat. Ook de gemeenteraad kan de hoofdbesluiten blijven nemen en tegelijkertijd verantwoordelijkheden en bevoegdheden aan niet-gekozen groepen burgers overlaten. Niet terugtrekken, maar een andere rol pakken. Dát is overheidsparticipatie.

De visionair en de pragmaticus

De gemeenten die nu al werken met overheidsparticipatie doen dat niet door druk van buitenaf. Daar wordt de verandering ingeleid door veranderaars binnen de gemeente. Opvallend is dat er vaak

twee soorten veranderaars te herkennen zijn. Aan de ene kant is dat een visionair; iemand die gelooft in de kracht van de lokale gemeenschap en de organisatie wil meenemen naar de nieuwe tijd. Visionairs zijn echter niet altijd de juiste mensen om zo'n veranderingsproces te leiden. Ze komen ver door hun bezieling, maar zijn niet per definitie goed in het verankeren van een proces in een pluriforme organisatie. De visionairs vind je op allerlei plaatsen in de gemeente: het kan een ambtenaar zijn, maar net zo goed een burgemeester.

Aan de andere kant zie je een meer pragmatisch ingestelde veranderaar met de nodige autoriteit om zaken ook structureel te laten beklinken. De pragmatische veranderaar is in de meeste overheidsparticipatiegemeenten een wethouder. Die heeft blijkbaar de autoriteit, de ongebondenheid en de drive om het veranderingsproces te leiden. Het zijn over het algemeen wel 'stevige' wethouders. Met veel zelfvertrouwen, die risico's durven nemen, dialoog aan durven en bovendien over hun eigen regeerperiode kunnen heen kijken. De politieke kleur maakt niet uit. Het gaat om de persoonlijkheid. In een enkele gemeente komen die rollen samen in één persoon, maar in de meeste gemeenten zijn het meerdere personen.

Meerwaarde

Van een gemeente vergt het dus nogal wat, de rol als partner en ondersteuner. Maar het levert ook veel op, zoals een actieve gemeenschap die meer betrokken is bij de eigen buurt. Maar ook een gemeenschap die in staat is om voorzieningen in stand te houden, door taken tegen lagere kosten uit te voeren en diensten op een kleinschaliger niveau aan te bieden. Dat heeft voor zowel burgers, bestuurders als ambtenaren grote meerwaarde. Overheidsparticipatie vraagt om personen die hun nek durven uit te steken buiten én binnen het gemeentelijke apparaat. Het vereist een fundamenteel andere werkwijze. Het advies aan burgers en gemeenten die ook graag overheidsparticipatie willen introduceren is: leer van elkaar en trek samen op! •

Over de auteur

Anton Vlaanderen is lid van KNHM afdeling Gelderland en is als procesmanager actief met bureau Balg.

Kort

Opvallende, vernieuwende of geslaagde projecten rondom overheidsparticipatie.

Elsendorp groeit weer

De bewoners van het Brabantse Elsendorp gingen niet bij de pakken neerzitten toen ouderen en jongeren het dorp verlieten omdat de (zorg)voorzieningen verdwenen. Sterker nog: ze namen het heft in handen en richtten de Commissie 1500 op, met als doel 1500 inwoners in 2015 én de gewenste voorzieningen op peil. Samen met de gemeente ontwierp de commissie een uitbreidingsplan dat binnen een jaar door alle procedures werd geloodst. Dat leverde jaarlijks zeven bouwplaatsen op in plaats van anderhalf. Resultaat na vijf jaar? Elsendorp heeft weer een winkel, twaalf seniorenwoningen, een multifunctioneel activiteitencentrum voor ouderen en 'thuiszorgers' uit het dorp zelf. Er zit weer groei in het dorp. De uittocht is ten einde, de basisschool heeft weer aanwas en het verenigingsleven floreert. Kortom: Elsendorp is weer een dorp met gemeenschapszin.

www.vkkl.nl > documenten > Doe-het-zelfgids Dorpen en wijken

Buurtvaders in actie

De maat was vol in Alkmaar. Er moest een einde komen aan de overlast, incidenten en kleine criminaliteit van rondhangende jeugd in de wijk Overdie. Marokkaanse vaders sloegen de handen ineen en besloten samen met de wijkagent en een welzijnsinstelling actie te ondernemen om de leefbaarheid en veiligheid in de wijk te behouden. 'Buurtvaders' heten ze. In Tienerhok Foxy organiseren ze op zaterdagavond activiteiten voor de jongeren. Op dagen dat het nodig is, onder andere met Oud en

Nieuw en Luilak, wandelen ze door de wijk en spreken hun kroost aan op ongewenst gedrag. De gemeente Alkmaar stelt tienerhok beschikbaar en middelen voor activiteiten. Kortom: de gemeente faciliteert. Inhoudelijk ligt het initiatief geheel bij de buurtvaders. Ook in andere gemeenten bestaan buurtvadersinitiatieven. Onder andere in Veenendaal, Breda en Lelystad.

www.hetccv.nl (zoekterm: 'buurtvaders') en stichting-majo.blogspot.com > buurtvaders

Transition Towns

Wil je in je stad, dorp of buurt aan de slag met duurzaam wonen, werken en leven? Als dorp samen zonnecollectoren maken, een dorpsstuinderij met groenten en fruit runnen of klimaatneutraal bouwen? Steek je licht op bij Transition Towns (TT's), lokale gemeenschappen die soortgelijke projecten her en der in het land van de grond tilden. TT's bundelen ervaring, creativiteit en menskracht om de woonomgeving te veranderen naar 'duurzaam, sociaal en gezond'. Zelf aanpakken staat voorop. Waar nodig doen ze een beroep op medewerking van de plaatselijke overheid. Zo werkte TT Rotterdam samen met de gemeente aan het opknappen van een bijzonder stukje natuurgebied met eetbare planten in de stad. Om zo'n TT-initiatief in je eigen woonplaats op te zetten, kun je een training volgen.

Kijk voor een netwerk bij jou in de buurt op www.transitiontowns.nl

Dorpscontactpersoon als verbindende schakel 'Ik weet wat er speelt'

Tekst: Margriet van Aalten – Foto: De Beeldredactie/Martin Hogeboom

An ideeën heeft ze geen gebrek. Wat dat betreft is Marianne Wieggers in haar functie als dorpscontactpersoon van het Gelderse Teuge prima op haar plek. "Heb ik al verteld dat de ouderen van ons dorp jongeren leren breien en dat de jongeren op hun beurt de ouderen leren internetten en sms-en? Oh, en dat we nu zelfs met krakers in gesprek zijn? Over hoe ze basisschoolkinderen kunnen leren een moestuin te onderhouden." Marianne is een goed voorbeeld van wat een dorpscontactpersoon kan betekenen. Ze inspireert, enthousiasmeert, verbindt en is in die zin dé schakel tussen verschillende groepen bewoners om ideeën van de grond te krijgen. "Het is mijn taak de sociale cohesie op het platteland te bevorderen. Hoofddoel? Van elkaar genieten en elkaars talenten benutten." En dat is nodig, volgens Marianne. De gemeente Voorst, waar Teuge deel van uitmaakt, is namelijk een krimpgemeente. "Het ergste scenario is dat de school gesloten zou worden; dan haal je het hart uit het dorp. Of dat ouderen hun heil ergens anders zoeken. Daarom breng ik jong en oud met elkaar in contact."

Ingehuurd door het dorp

Marianne is nadrukkelijk geen vrijwilliger, maar wordt plat gezegd ingehuurd door het dorp. "Dat maakt het verschil. Als secretaris van de vereniging Algemeen Belang Teuge (ABT) en vrijwilliger draag ik sowieso al mijn steentje bij. Als betaald dorpscontactpersoon krijg ik nóg meer van de grond." Marianne werkt namelijk hoofdzakelijk overdag en doet het er niet in de avonduren 'even bij'. "Dat alles samen maakt dat zowel de bewoners als de gemeente me serieus nemen." Het idee om een dorpscontactpersoon in het leven te roepen komt van onderaf, via de Vereniging Kleine Kernen Gelderland. ABT is de feitelijke opdrachtgever. "We bestaan al meer dan honderd jaar. We weten als geen ander wat er speelt, waar mensen op zitten te wachten. Vanuit de gemeente krijgen we de vrijheid daar iets mee te doen. Bovendien biedt de gemeente ondersteuning in de vorm van een beleidsmedewerkster. Die maakt deel uit van mijn projectgroep. Zo'n aanspreekpunt werkt prima. Is er een probleem, dan roep ik haar hulp in en wordt er meteen actie op ondernomen. Ondertussen is zij zo enthousiast dat ze onderzoekt of andere dorpen ook zo'n dorpscontactpersoon kunnen krijgen."

Samen de schouders eronder

'Onbeschrijflijk' noemt Marianne wat er in haar dorp gebeurt. "Je mag toch wel spreken van een sneeuwbaaleffect. Mensen denken met me mee; het contact tussen de inwoners van Teuge komt los. Dat we gebruikmaken van elkaars kennis en vaardigheden is totaal nieuw." Vooral 'jong leert oud en oud leert jong' – naar voorbeeld van het Oranjefonds – is een groot succes. Verder groeit de wachtlijst voor Samen Uit Eten in het dorps huis. Aan een vervoerssysteem om ouderen rond te brengen wordt gewerkt. En Marianne is druk bezig nu eindelijk eens een positieve draai te geven aan de aanwezigheid van luchthaven Teuge. "Ik wil het inrichten als ontmoetingsplek. We gaan er bijvoorbeeld een kijkpunt met tribune realiseren. Prima plek om vliegtuigen te spotten en de lokale toneelvereniging kan er openluchtvoorstellingen houden." Toch is het volgens Marianne ook de truc niet te veel te willen. "Je moet doseren en een goed projectplan hebben. Er zijn regelmatig bijeenkomsten met de projectgroep waarin behalve de beleidsmedewerkster ook de coördinator van de Vereniging Kleine Kernen Gelderland en een bestuurslid van ABT zitten. Daarin krijg ik een 'go' of een 'no go' voor mijn plannen. Het is zeker niet zo dat ik in m'n eentje alles beslis. We zetten er samen de schouders onder." •

Initiatievenmakelaars

Marianne Wieggers is de eerste dorpscontactpersoon van Nederland. In Nederland zijn vergelijkbare initiatievenmakelaars. Een initiatievenmakelaar (ook wel buurtcoach, ideeënmakelaar, talentcoach of opbouwwerker nieuwe stijl genoemd) is een intermediair die bemiddelt tussen initiatiefnemers en ondersteunende organisaties zoals een gemeente, een fonds of een bedrijf. Vaak huurt een gemeente, woningbouwcorporatie of fonds hiervoor een zelfstandige in. Soms zit er een complete stichting achter (dan spreekt men bijvoorbeeld van een serviceorganisatie in plaats van initiatievenmakelaar). Ook wordt er wel eens binnen de gemeente of welzijnsorganisatie speciaal een functie voor ingericht.

www.teuge.eu
www.greenwish.nl (zoekterm: 'initiatievenmakelaars')

Marianne Wieggers:
"Als betaald dorpscontactpersoon krijg ik nóg meer van de grond."

Hoe krijg ik de gemeente enthousiast?

10 tips voor belangenorganisaties

Belangenorganisaties

Raden, overleggen, besturen: allemaal vormen van de belangenorganisatie. De een is vooral gericht op het gemeentebestuur, de ander op de bewoners. Ook kan er bijvoorbeeld verschil zijn in het hebben van een eigen budget. Wat alle belangenorganisaties over-een hebben is dat zij zich vrijwillig inzetten voor hun dorp of de wijk en daarin altijd met de gemeente te maken hebben.

Vrijwel elk Nederlands dorp of wijk heeft een belangenorganisatie: een groep bewoners die zich vrijwillig inzet voor de buurt. Wat maakt een belangenorganisatie succesvol?

Tekst: Rutger Toorman en Stijn Postema – Foto's: Jurjen Poeles

Rutger Toorman sprak in opdracht van de Vereniging Kleine Kernen Gelderland met de dorpsraden van Leuvenheim, Meddo, Emst en Teuge en de dorpscoördinator van de gemeente Overbetuwe. Hij kwam tot tien tips.

Tip 1: Als één naar buiten treden

Maak duidelijk dat het belang spreekt namens de hele achterban. Als het hele dorp of de hele wijk iets wil, dan kan een gemeente dat moeilijk blijven negeren. Volgens Bob Altena, voorzitter van Leuvenheims Belang, moet er ook eenheid zijn in het bestuur: "Eigenlijk moet er altijd een consensus komen zodat het bestuur als één naar buiten kan treden. Vooral met lastige dossiers."

Tip 2: Ga niet op de stoel van de gemeente zitten

Weet wat je rol is als belangenorganisatie. André Menting, secretaris van Algemeen Meddo's Belang: "Toen een plan voor nieuwbouw in de knel dreigde te komen door stankoverlast, heeft een ambtenaar voorgesteld dat de boer luchtwassers zou aanschaffen. Wij moesten niet met die mensen praten, dat moeten ambtenaren doen. Anders gaan de mensen zeggen: waar bemoei je je mee."

Tip 3: Ondersteun initiatieven van bewoners

Veel belangenorganisaties nemen zelf het initiatief voor activiteiten. Dat kan ook anders. "Burgerparticipatie begint bij de bewoners zelf", zegt André. "Onze belangenorganisatie is er om mee te helpen en mee te denken, maar de mensen moeten het zelf doen."

Tip 4: Zorg voor leden die overdag flexibel zijn

André: "Wil je burgerparticipatie doorvoeren, dan moeten er mensen in een belangenorganisatie zitten die overdag tijd hebben. Er zijn best ambtenaren die 's avonds willen komen, maar ook die dat absoluut niet willen."

Tip 5: Zoek motivatie in plaats van professionaliteit

Sandra Mennen heeft als coördinator Dorpsraden in de gemeente Overbetuwe te maken met lokale dorpsraden en wijkplatforms. "Zij vertegenwoordigen de belangen van het dorp of de wijk. We verwachten geen professionaliteit van vrijwilligers. Het kan zelfs

in de weg zitten als de leden van de dorpsraad een professionele achtergrond hebben, want dan zijn ze geneigd om mee te gaan in het ambtelijke. Wat we wel verwachten is inzet, motivatie en betrokkenheid. Natuurlijk is het wel handig als een voorzitter kan delegeren, of als iemand de communicatie regelt of goede notulen opstelt. Maar vanuit onze gemeente is dit geen voorwaarde."

Tip 6: Zorg voor een afspiegeling van het dorp of de wijk

Een goede afspiegeling kan bijvoorbeeld op leeftijd of op sociale gronden. "In Leuvenheim proberen we ervoor te zorgen dat alle straten vertegenwoordigd zijn. Op die manier is van iedere straat de mening bekend. Dit zorgt ervoor dat besluiten van het bestuur breed worden gedragen", zegt secretaris Yolanda Jansen van Leuvenheims Belang.

Tip 7: Zoek respectabele bestuurders

Een bestuurslid moet goed bekend staan in de buurt, volgens Marianne Wieggers, secretaris van het Algemeen Belang Teuge: "Als je goed bekend staat bij de mensen, zullen ze sneller wat voor je doen en kun je eerder tot een consensus komen in geval van conflict."

Tip 8: Maak goed gebruik van je netwerk

Het succes van een belangenorganisatie staat of valt met een goed netwerk, volgens Marianne. "Als er acties zijn kun je in een keer een

grote groep mensen mobiliseren. Verenigingen zijn vaak ook bereid hun faciliteiten te delen, bijvoorbeeld een keuken of kantine."

Tip 9: Zoek fondsen uit op hun doel

Marianne: "Nieuwe initiatieven kosten nu eenmaal geld en er is vaak wel ergens geld te vinden om projecten te financieren. Nederland kent negenhonderd fondsen. Het is belangrijk dat je een fonds vindt dat dezelfde doelen nastreeft als jouw project. Je moet namelijk aan de voorwaarden van het fonds blijven voldoen."

Tip 10: Wees geduldig

Als belangenorganisatie kun je allerlei goede ideeën aandragen, maar het kan jaren duren voordat ergens draagvlak voor is. "Het belang moet een lange adem hebben", zegt Sjoerd Bokma, voorzitter van het Emster Belang. "Vaak kijken bewoners de kat uit de boom bij een nieuw initiatief. Soms duurt het lang voordat de gemeente beslissingen neemt. Toch is het belangrijk positief te blijven, anders wordt het nooit wat." •

Het geheim van een trust 'Slagvaardigheid ten top'

Tekst: Margriet van Aalten – Foto: De Beeldredactie/Martin Hogeboom

Na een werkbezoek aan enkele Londense wijken wist Joke Bakker het zeker: de burgers in haar eigen wijk Emmerhout (Emmen) moeten nog veel meer het heft in eigen handen nemen. "Ik denk graag in kansen en mogelijkheden. Ik was dan ook, net als de wethouder van gemeente Emmen, gecharmeerd van de manier waarop in Londense wijken wordt gewerkt. Bewoners zijn verenigd in een trust en maken de dienst uit in hun wijk. Wij willen ook zo'n onderneming van en voor de buurt; een onafhankelijke community die zich bezighoudt met economische en sociale vernieuwing en verbetering van onze eigen omgeving." Joke is als voorzitter van de wijkvereniging Emmerhout de drijvende kracht achter de oprichting van een trust. "De gemeente Emmen heeft zo'n vijftien jaar geleden onder de vlag 'Emmen Revisited' ruim baan gegeven aan burgerparticipatie. Onze wijk heeft meegedaan aan een pilot waarbij we gedeeltelijk zeggenschap kregen over geldstromen. Dat smaakte naar meer."

Blijvend betrokken

"Als wijkvereniging moet je min of meer het beleid van de gemeente en instellingen volgen. Voordeel van een trust is dat je niet langer afhankelijk bent van subsidies van de lokale overheid. We bedruipen onszelf, nemen onze eigen verantwoordelijkheid. Besluitvormingsprocessen verlopen sneller, we kunnen prioriteiten stellen en opdrachten aanbesteden. Het idee van dat laatste is dat geld efficiënter wordt benut en het proces meer wordt gedragen door de buurt. Die slagvaardigheid van een trust is aantrekkelijk. Bewoners zullen – anders dan bij een meer vrijblijvende buurtorganisatie – niet alleen betrokken zijn, maar ook blijven. Bovendien trekt een trust ook weer een ander type buurtbewoner aan. Bijvoorbeeld ondernemers die niets op hebben met subsidies, maar gewoon aan de slag willen."

Winst terugpompen

Natuurlijk heeft een trust wel startkapitaal nodig. "Afgelopen zomer hebben we ons voor het 'trustexperiment' aangemeld bij het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken. De organisatie geeft ons waarschijnlijk die eerste financiële injectie. Maar het is nadrukkelijk de bedoeling dat we zelf geld verdienen en de winst weer terugpompen in de wijk." Hoe de trust denkt die inkomsten te gaan genereren? "Het begint vaak met een eigen gebouw. Met de gemeente zijn we dan ook in gesprek over een leegstaande school

van waaruit we willen opereren. Aan startende ondernemers zouden we tegen aantrekkelijk tarief werkruimte kunnen verhuren. We bieden er leertrajecten en arbeidsbemiddelingsdiensten aan en richten er een horecagelegenheid in. Met het inkomen uit die activiteiten kunnen we een buurtwerker in dienst nemen, een stratenmaker dat hinderlijke stoepje laten fixen, of een professionele coördinator aantrekken om nou eens écht een goede oplossing te bedenken voor de probleemjongeren uit onze buurt. Ja, natuurlijk zetten we hiervoor het liefst mensen uit onze eigen wijk in. Zo stimuleren we de economie."

Risico's nemen

Momenteel is Joke druk bezig met de inventarisatie. "Wat voor capaciteiten hebben we in de wijk? Wat zit er aan ondernemersgeest? Welke matches in vraag en aanbod kunnen we maken? De gemeente Emmen toont zich in ieder geval heel bereidwillig. Ook begint het in de wijk wat rond te zingen. Laatst sprak ik een grafisch vormgever, die had wel oren naar een plek binnen het buurthuis." Spannend wordt het sowieso, geeft Joke toe. "Bij deze werkwijze hoort dat je risico's neemt. Als het misgaat, kunnen we niet naar de gemeente wijzen. Maar aan de andere kant: ik verwacht wél dat er veel energie door onze wijk gaat stromen." •

Project: Trust Emmerhout

De wijk Emmerhout maakt sinds 2000 actief deel uit van Emmen Revisited, een samenwerkingsverband van gemeente, wooncorporaties, een welzijnsgroep én bewoners. Met goedkeuring van de gemeente Emmen heeft Emmerhout zich bij het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) aangemeld voor het trustproject. Joke Bakker werkt momenteel met andere actieve bewoners aan een tweejarig bedrijfsplan. Behalve dat het LSA mogelijk voor een startkapitaal zorgt, biedt de organisatie ook ondersteuning. De trust in Emmerhout gaat deel uitmaken van een landelijk netwerk.

www.emmenrevisited.nl
www.lsabewoners.nl

Joke Bakker:
"Het is nadrukkelijk de bedoeling dat we zelf geld verdienen en de winst weer terugpompen in de wijk."

Burgerinitiatieven die voorheen werden afgedaan als leuke extraatjes, zijn misschien wel de weg voorwaarts.

In de visie van David Cameron, premier van het Verenigd Koninkrijk en leider van de Conservatieve Partij, op de Big Society is de rol van overheid en markt niet langer dominant. De burger neemt zelf het heft in handen, zo redeneert hij tijdens de introductie van het concept, begin 2010. Is er al iets van zijn plannen terechtgekomen? En hoever zijn we hier eigenlijk mee in Nederland?

Overheidsparticipatie in Engeland

De Big Society, het burgerinitiatief voorbij

Tekst: Maurice Specht – Foto's: iStockphoto

Cameron lanceerde zijn visie tegelijk met de grootste bezuinigingsoperatie in de Britse geschiedenis. Volgens criticasters kon de Big Society daarmee gelijk worden afgedaan als politiek vehikel. Toch maakte de lancering van het concept veel los. Want opeens ging de discussie over de balans tussen markt, overheid en burgers. Niet slechts als maatregel, maar meer als een zoektocht die de burger aanspoort om zelf weer een deel van de regie over zijn eigen leven in handen te nemen.

Discussie wringt

Lokaal initiatief bestaat natuurlijk al veel langer, maar dankzij de focus die Cameron op het belang hiervan legde, ontstaat er discussie over hoe we dit moeten waarderen. Bijvoorbeeld in Balsall Heath in Birmingham, een wijk die in 2006 ter inspiratie door Cameron werd bezocht. Vijfentwintig jaar al zetten bewoners zich hier in voor hun danig in verval geraakte wijk. Toch zou het tot de introductie van Camerons Big Society duren voordat de deuren van de verschillende overheidsinstanties voor deze burgers van harte werden geopend.

Opmerkelijk is, dat er in het kader van de bezuinigingen ook is gesneden in de kleine financiële ondersteuning die het Balsall Heath Forum kreeg. Wordt hiermee niet het kind met het badwater weggegooid? Enerzijds trekt de overheid zich terug en zegt 'zoek het zelf maar uit'. Anderzijds neemt zij maatregelen die nou juist dat burgerinitiatief weer dwarsbomen. Wat zijn in deze nieuwe samenleving eigenlijk de taken en verantwoordelijkheden van de overheid? Zie hier in een notendop waarom de discussie over de Big Society soms wringt.

Naast de hernieuwde aandacht voor bestaande, lokale burgerinitiatieven heeft de Big Society ook een aantal grotere, nationale impulsen opgeleverd. Zo werd de Big Society Bank opgericht om de maatschappelijke ondernemingen, goede doelen en vrijwilligersgroepen financieel te ondersteunen. Een deel van het kapitaal waar deze bank mee werkt komt van slappende rekeningen van Britse burgers. Totaal is dat vierhonderd miljoen pond. De verdeling ervan moet nog in kaart worden gebracht, maar het is zeker dat dit geld een maatschappelijke betekenis gaat krijgen.

De bibliotheek leent niet alleen boeken uit, maar stelt ook ruimte beschikbaar voor buurtinitiatieven.

Interessant in deze is ook de discussie over de tussenlaag. Dat zijn de mensen verantwoordelijk voor de invulling en implementatie. Want kunnen we er wel vanuit gaan dat burgers het allemaal zelf gaan doen? Of zijn deze individuen als verbindende factor onontbeerlijk? In Engeland is in ieder geval besloten hiervoor 'community organizers' aan te stellen. Buurtwerkers dus, zoals wij in Nederland tot voor kort ook opbouwwerkers kenden. In ons land werden ze weggesaneerd, in Engeland worden er in eerste instantie vijfhonderd opgeleid. In totaal moeten het er vijfduizend worden. Maar ook hier geldt dat de concrete uitwerking van hun taak nog moet komen. De Big Society als dagelijkse praktijk is dus vaak nog werk in uitvoering.

Hoe staat Nederland ervoor

In het Nederlandse regeerakkoord is beloofd dat er een agenda Burgerschap wordt opgesteld. Deze agenda stipt in principe dezelfde onderwerpen aan als Camerons Big Society. Hopelijk zal daarbij wel de term Burgerschap nog eens kritisch tegen het licht worden gehouden. Want de discussie gaat niet alleen over de burger. Het gaat ook over de verhoudingen tussen burger, overheid en markt. Want wie heeft straks welke taak? En hoe gaat de overheid bepalen wat wel en wat geen toelaatbare burgerinitiatieven zijn?

Neem de volgende situatie in de stad. Bewoners besluiten, gewoon op straat, rond een boom een zandbak te bouwen. Heel simpel: een bak, twee kleppen erop en voilà. Je hebt een zandbak én een plek voor sociale cohesie, waar ouders elkaar kunnen ontmoeten. Alleen,

de zandbak is illegaal. Want in Nederland is de overheid verantwoordelijk voor de publieke ruimte. Het voorbeeld is klein, maar de discussie is fundamenteel. Want hoe moet de overheid eigenlijk omgaan met acties die gestart worden zonder formele toestemming? Moet er sprake zijn van een gedoogbeleid? Wie houdt er toezicht en wanneer mag er worden ingegrepen?

Sociale overwaarde

We staan absoluut niet aan het begin van deze beweging. Die is er al. Ook in Nederland. De samenleving verandert van binnenuit. Deels buiten het zicht van de overheid, media en wetenschappers. Zeker is wel dat er een versnelling tot stand is gebracht door het op de politieke agenda te zetten en het daardoor een grotere betekenis te geven. Wat ook een beetje helpt is het crisisgevoel. Allerlei organisaties moeten met minder geld toch maatschappelijke vraagstukken tackelen. Burgerinitiatieven die voorheen werden afgedaan als leuke extraatjes, zijn in het huidige klimaat misschien wel de weg voorwaarts. Maar hoe nu verder?

Ook een interessant punt om in het kader van de Big Society of agenda Burgerschap over na te denken is het volgende: wat als (een gebrek aan) geld het probleem niet meer is? Wat als we beter gebruik leren maken van dat wat elders onbenut blijft. Men spreekt in dit kader ook wel van 'sociale overwaarde'. De uitdaging is om slim gebruik te maken van de overvloed die wij in dit land hebben. Misschien door wat wij nu nog zien als privébezit een publieke betekenis te geven. Moet bijvoorbeeld een bibliotheek per definitie een openbare bibliotheek zijn? In Engeland is recentelijk een bibliotheek, die niet langer door de overheid werd gesteund, overgenomen door een vijftigtal vrijwilligers. Zij lenen niet alleen boeken uit, maar stellen de ruimte ook ter beschikking voor allerlei initiatieven van bewoners uit de buurt.

Inspiratie genoeg

In binnen- en buitenland bestaat een veelheid aan inspirerende voorbeelden van hoe het anders kan; van hoe mensen onderling – met of zonder de overheid, vrijwillig of als ondernemer – opnieuw vorm geven aan publieke waarden. Het gaat in de discussie over de Big Society dan ook niet om een paar lokale initiatiefjes. Nee, het gaat om een fundamentele discussie waarin gesleuteld wordt aan de rol van de overheid, het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld zoals we die nu kennen. De vraag is wat de rol van eenieder daarin is en hoe we het samenspel zó kunnen organiseren dat we in staat zijn publieke waarden te creëren. Daarbij gaat het erom dat we van elkaar leren, elkaar inspireren, op een andere manier naar de omgeving kijken. En vooral om de positieve insteek, want voor een nachtmerrie is nog nooit iemand harder gaan lopen. •

Over de auteur

Maurice Specht is eigenaar van onderzoeks- en adviesbureau Specht in de Stad. Hij houdt zich bezig met sociale innovatie binnen stedelijke contexten. Daarnaast is hij co-editor-in-charge van de nieuwe boekenserie 'Community Lover's Guide to the Universe'. Daarmee biedt hij podium voor creatieve manieren om sociale verbanden te vormen.

Wat doet KNHM voor burgers?

'Omkering' zou je het kunnen noemen: de verschuiving van burgerparticipatie naar overheidsparticipatie. Niet de gemeente, maar de bewoners nemen de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de openbare ruimte en het realiseren van maatschappelijke voorzieningen. Dat is makkelijk gezegd, maar er komt heel wat bij kijken.

KNHM kan je hierin helpen. Wij begeleiden bewonersgroepen bij het 'omkeren' van de samenwerking tussen overheid en burger. Denk bijvoorbeeld aan een bewonersgroep die zelf een plan wil maken voor de invulling van een gebied. Zij doorbreken daarmee de traditionele rolverdeling tussen overheid en burger. Wij helpen om het proces in goede afstemming met gemeente en andere betrokkenen te laten verlopen.

Vragen die we samen met jou kunnen beantwoorden zijn: Hoe vertel ik de omgeving en de gemeente wat wij willen? Hoe enthousiasmeer ik andere partijen en trek ik ze over de streep?

Daarnaast kunnen we op verzoek een presentatie verzorgen over actief burgerschap en overheidsparticipatie.

Ben je benieuwd wat KNHM voor jou kan betekenen? Neem dan contact met ons op.

Pieter Rozema,
Team overheids-
participatie KNHM
info@knhm.nl

Interessante websites

www.participatieportal.nl
Alles over burgerparticipatie op één plek.

www.idealenkompas.nl
Deze online wegwijzer leidt jou als initiatiefnemer naar de juiste financiers, mensen en organisaties die kunnen helpen met het realiseren van je idee.

www.zestienmiljoenmensen.nl
Een verzameling van initiatieven die betrokken Nederlanders met elkaar willen delen. Het doel? Andere mensen inspireren en zelf geïnspireerd raken.

www.vng.nl/burgerparticipatie
Hoe kun je als gemeente de ideeën en denkracht van bewoners benutten?

www.casusadoptie.nl
Rijksambtenaren worden gekoppeld aan een probleem van een burger om te ervaren hoe beleid uitpakt in de praktijk.

www.actieprogramma-lokaalbestuur.nl
Platform voor kennis- en ervaringsuitwisseling tussen gemeenten.

www.kennisplatformbewoners.nl
Kleine kernen in Noord-Brabant, Limburg, Gelderland, Zuid-Holland en Zeeland delen hier kennis over het zelf oppakken van initiatieven.

www.lvkk.nl
Ondersteunt kleine kernen in het hele land.

www.participatiekaart.nl
Een overzicht van burgerparticipatieprojecten in de openbare ruimte.

www.knhm.nl
Voor dorpen, wijken, bewonersgroepen en stichtingen die ondersteuning kunnen gebruiken bij het realiseren van hun ideeën in de leefomgeving, zoals advies over de samenwerking met gemeenten.

Van het slot

“Het onderwerp is dus overheidsparticipatie -”

*er worden snoepsleutels uitgedeeld
aan de participanten van de bijeenkomst
Mevrouw Hulshof (drs.) stopt hem in haar mond
en tekent cirkels op haar notitieblok*

*“en deze sleutels symboliseren de sleutels
van de stad. We gaan als het ware -”*

*De sleutel van haar eerste kamertje
was koperkleurig van de roest
ze gaf Hilbert voor Valentijn
zijn eigen exemplaar. Daarna
sprong hij bij haar achterop de fiets,
zijn hand op haar heup als steuntje.
die nieuwe trots dat dat hier normaal was,
een vrouw die stuurt*

*“de burgers de sleutels van de stad overhandigen. De burgers
als het ware zelf medeverantwoordelijk maken voor de - “*

*Raaf, vanochtend: “Mama, hoe weet je of je zijwieltjes eraf kunnen?”
“Als je graag zonder zijwieltjes wilt leren fietsen, dan kunnen ze eraf.”
“Maar als je dan valt? “Dan geef ik je een kus
en zet ik je weer op je fiets.”*

*“invulling van ons beleid. Ze de vrijheid durven geven
er zelf iets moois van te maken. Ik hoop dat jullie
begrijpen dat we hier te maken hebben met een -”*

*Mevr. Hulshof slikt de sleutel door en zegt:
“een verandering van de derde orde.”*